

ELEMENTE DE VOCABULAR CREȘTIN ÎN ÎNSCRIPTIILE DIN SCYTHIA MINOR (sec. IV-VII)

ADRIANA CÂTEIA

Epigrafia creștină relevă o mentalitate nouă, o tonalitate biblică afectivă și increzătoare devenită confesiune spontană de credință. Ea a avut un rol pe care inscripțiile păgâne nu l-au cunoscut: acela de catehism, influențat de mesajele soteriologice biblice, și realizat prin efortul ierarhiei eclesiastice locale. După secolul al IV-lea, convergența între textul creștin și acțiunea exponenților tradiției neotestamentare — este mai ferm enunțată decât oricând. În secolele IV-VII în matricea culturală bizantină timpurie este „turnat” noul fond lexical creștin care justifică funcția integratoare a bisericii și reactualizează o tradiție vie, familiară și accesibilă prin efortul catehetic al ierarhiei de instituire divină.

Textul creștin, înțeles ca ansamblu de comentarii la Prima Verba nu implică un efort de construcție, pentru că schema lui constructivă este dată. Pe arborele topic și semantic increat nu trebuie fixată și nu variază decât succesiunea metaforelor care fac posibilă explicația și înțelegerea. Textul creștin își are propria spațialitate, abordarea lui fiind posibilă doar dinspre sensul comun spre Metafora Absolută. Interioritatea sa asimilatoare conferă dimensiuni universale comunității creștine.

Vocabularul de inspirație neotestamentară propune mai mult decât un mod „universal” de exprimare; propune un mod de viață, deschizând calea comuniunii cu divinul.

Pe un fragment de vas din marmură (secolele V-VI)¹ apare substantivul ἄρτο[ς] cu propunerea de întregire, a editorului în contextul Psalmului 131, 15-16², fragmentele din psalmi³ și din Evangheliile⁴ fiind atestate în inscripțiile din secolele IV-VII. Substantivul ἄρτος apare tot în cazul acuzativ și în Psalmul 36, 25⁵. Semnificația sa

---

1 Em. Popescu, *Inscripțiile grecești și latine din secolele IV-XIII descoperite în România*, București, 1976, nr. 61 (prescurtat, în continuare, I.G.L.R.).

2 τοὺς πτωχοὺς αὐτῆς χορτάσω] ἄρτω[ν]

[τοὺς ἱερεῖς αὐτῆς ἐνδύσω σωτηριαν]. I. Barnea, *Șt. Teol* 6, 1954, p. 96 nr. 7; Idem, *Dacia*, NS, 1, 1957, p. 277.

3 Ps. 26, 1 = IGLR, 60, 118.

4 Matei, 1:23 = IGLR, 16, L40; Ioan, L4:27 = IGLR, 54.

5 νεώτερος ἐγενόμην καὶ γὰρ ἐγήρασα

καὶ οὐκ εἶδον δικαίον ἐγκαταλειμμένο)

οὐδὲ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ζῆτοῦν ἄρτους (... Tânăr am fost și am îmbătrânit, și n-am văzut pe cel drept părăsit, nici seminția lui cerând pâine).

simbolică depășește însă cu mult cadrul amintit, extinzându-se la nivelul comuniunii euharistice⁶.

În limbaj biblic ἄρτος devine atributul cotidianului creștin, ἄρτος καθ' ἡμέραν⁷, pâinea suferinței zilnice, dar și simbolul suportului spiritual oferit de cuvântul lui Dumnezeu⁸, exprimat și de versetele 1 Ps. 26, 8Ps.27, 1Ps.22. Ea este pâinea cerului, pâinea îngerească⁹, marele miracol al Exodului, proorocit de Moise¹⁰.

Leviticul descrie ritualul ofrandei „pâinii lui Dumnezeu”¹¹, dar facerea pâinii are și în tradiția neotestamentară o profundă valoare simbolică (pilda aluatului din Evanghelie)¹².

Substantivul ἄρτος este în vocabularul veterotestamentar simbolul comuniunii, al înțelepciunii și smereniei creștine.¹³ Analogia ἄρτος – λόγος este evidentă în ispirea lui Iisus în deșert¹⁴ și în pilda Semănătorului¹⁵.

Mana exodului își are corespondentul neotestamentar în înmulțirea pâinilor ca prolog al misterului euharistic, ca anticipare a eclesiei creștine¹⁶. Paralela între mana exodului și pâinea de taină este paralela între pâinea strămoșilor și pâinea vieții veșnice¹⁷.

Așadar, datorită influenței mozaice în Rugăciunea Domnească, semnificația substantivului ἄρτος este legată de prescripțiile legii lui Moise¹⁸.

Expresia latină "panis quotidianus" traduce pasajul din Luca 11:13 (...τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δίδου ἡμῖν τὸ καθ' ἡμέραν), care înlocuiește adverbul σήμερον din Matei 6:11 (τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον) cu expresia adverbială τὸ καθ' ἡμέραν, trimiterea la mana exodului fiind subînțeleasă¹⁹. Același înțeles, aceeași trimitere la mana exodului fac și fragmentele din Ps. 131 (15-16) și 36(25).

Conceptul neotestamentar ἄρτος ἐπιούσιος (Matei 6:11, Luca 11:3), „panis supernaturalis” are multiple opțiuni interpretative. Ca termen strict evanghelic semnificația lui se află în Occident în dogma transsubstanțierii corpului christic (context în care nu putem omite asocierea dogmatică cu termenul μετουσίᾳ participare, coparticipare la Esență), în valoarea de Corpus Christi (în acest caz asocierea dogmatică făcându-se cu termenul ὁμοουσίᾳ), prin pâinea comuniunii euharistice.

Așadar, se poate opta pentru sensul Corpus Christi, pentru înțelesul de pâine destinată susținerii vieții (ὄυσια având și sensul secundar de resursă, bun) sau pentru traducerile versiunilor orientale ale textului evanghelic: pâinea necesității noastre, pâinea „care vine”²⁰, pâinea din mâinile suplicantului (dacă etimonul adjectivului grec

6 W. Barclay, Analiza semantică a unor termeni din noul Testament, Wheaton, Illinois, 1992, p. 193-197).

7 Luca 11:13; Matei 6:11.

8 M. Cocagnac, Simbolurile biblice. Lexic teologic, Humanitas, București, 1997, p. 157-169.

9 Ps. 39; 77; 104.

10 Exod, 16:13-15; 19÷20.

11 vezi și I Regi, 21:6.

12 Matei 13:33; Luca., 13:20-21; Romani 11:16; I Corinteni, 5:6-8;

13 Ps. 103:16; 41:3; 101:9-10; 126:2; Pilde 9:4-6.

14 Matei, 4:2-4.

15 Marcu 4:14 și 20.

16 Marcu 6:40-42.

17 Ioan 6:58.

18 Exod 16:4.

19 E. Munteanu, Studii de lexicologie biblică, Iași, 1995, p. 252.

20 Ibidem, p. 252-252.

ἐπιουσιός ar fi participiul prezent ἐπών al verbului ἐπεί(ναι), pâinea zilei de mâine (dacă etimonul este ἐπίον al verbului ἐπέιμι)²¹.

Expresia poate fi raportată și la Parousia, când Iisus și ucenicii își vor împărți pâinea vieții. În ultimă instanță, pâinea este simbolul comuniunii euharistice²², trupul lui Christos²³, frângerea pâinii la Cină, ca și înmulțirea pâinilor, un act esențial pentru Euharistie.

În trei dintre inscripțiile creștine din secolele V-VI sunt întâlnite substantivele πίστοιοι²⁴, δούλοιοι²⁵, care definesc raportul dintre membrii comunității creștine, poporul sfânt, participant la derularea planului divin prin participarea la sfințele Taine, și dintre aceștia și divinitate.

Substantivul neotestamentar πίστοιοι²⁶ înseamnă mai mult decât încredere absolută – încredințare, predare, (în acest sens devenind sinonim cu δούλοιοι). El reprezintă suma unor virtuți teologice și etice, fundament al relației cu Dumnezeu și cu lumea. În plan etic, sensul lui trebuie căutat în relația cu semenii (servi Dei²⁷ = ἄδελφοι), și în relația acestora, ca totalitate, cu Dumnezeu în loialitatea datorată deopotrivă Cezarului și lui Dumnezeu²⁸.

În Apocalipsă²⁹, πίστοιοι este atributul unui context în care martiriul devine virtute supremă a creștinismului și comunității care îi va perpetua memoria. Mult mai frecvent utilizat în vocabularul neotestamentar, πίστοιοι rămâne atributul comunității și al individului, al creștinului fidel, care-și definește relația cu semenii prin substantivele „servus“, ἄδελφός (aproapele: Matei 5:22, 7:3, 12:48, 18:15, 23:8, Luca 22:32, Ioan 20:17, etc.) și cu Dumnezeu, prin substantivul δούλοιοι.

Pavel folosește acest termen referindu-se la sine³⁰, dar și la Timotei, Tihic, Epafra, Onisim³¹, Petru îl numește astfel pe Silvan³², iar Ioan pe Gaiu³³.

Pe treapta superioară a relațiilor din ecclesia creștină, πίστοιοι poate deveni sinonim conceptual cu μάρτυς³⁴, iar pe treapta ultimă, a relației cu Cetatea lui Dumnezeu el devine atributul lui Iisus însuși³⁵, în scrisorile pauline căpătând sens de promisiunea divină³⁶, de atribuit al Dumnezeului mântuitor³⁷.

Așadar, vocația ecumenică neotestamentară lărgeste sferile semantice

21 Ibidem, p. 255-256; Fapte, 7:20.

22 Ioan, 6:51.

23 Ioan, 6:58; 21:13-14.

24 IGLR, 210.

25 Ibidem, 12:273.

26 W. Barclay, op. cit., p. 112-117.

27 IGLR, 51; Matei, 8:9, 10:24, 13:27, 20:27, 21:34, 22:3, 24:45, 25:14, 26:5, Luca, 2:29, 15:22, Ioan, 4:51, 8:34, L:16, Act. 2:18, 4:29, 16:17, Rm. 1:1, 6, 1Co 7:21, 12:13, 2Co 4:5. Gal 3:28, 4:1, Eph. 6:5, Iti 6:1, 2Ti 2:24, IBE 2: 16, 2Pe 1:1, 2:19 etc.

28 Tit 2:10, Matei 23:23.

29 Apoc. 2:13, 13:10, 14:12.

30 ITim 1:12.

31 ICor. 4:17; Efes. 6:21, Gal.1:7, 4:9.

32 I. Petru, 5:15.

33 III Ioan, 5.

34 Apoc. 2:10, 3:14, Matei, 18:16, 26:65 Luca 11:48, 24, Rm. 1:9, ITi. 6:12, IPetru 5:1 etc.

35 Evrei, 2:17, 3:2,5.

36 I Cor 1:9, 10:13, IICor 1:18, ITes 5:24.

37 Ps. 22, 26, 27.

desemnând în spiritul iubirii christice, cu termenii πίστος, servus, ἀδελφός pe orice creștin, din perspectiva relației cu semenii lui, termeni sinonimi cū substantivul ἑταῖρος și cu adverbul substantivizat πλησίον – utilizați de autorii greci ai Septuagintei³⁸.

Contextul integrator în care se definesc acești termeni este comunitatea creștină (în sens local și ecumenic), spațiul în care se exprimă, se împărtășesc cunoștințele creștine comune, și starea de spirit derivată din transmiterea tradiției creștine (conștiința parohială). Ea are deopotrivă o semnificație spirituală, euharistică³⁹, și una concretă, socială⁴⁰.

Așadar, termenii menționați îl desemnează pe cetățeanul oikoumenei creștine, și pe aspirantul la cetățenia divină⁴¹.

ÉLÉMENTS DE VOCABULAIRE CHRÉTIEN DANS LES INSCRIPTIONS DE SCYTHIA MINOR (IV-e – VII-e s.)

– Résumé –

L'épigraphie chretienne relève une mentalité nouvelle, une tonnalité biblique affective et confiante, devenue confession spontanée de foi. Elle a ou un rôle que les inscriptions payennes n'ont pas connue: le rôle de catéchisme déterminé par les messages bibliques de salut, réalisé par l'effort de l'hierarchie ecclésiastique locale.

Sur un fragment de vase en marbre (V-e – VI-e s.) apparaît le nom ἄρτος avec la proposition de l'éditeur de le compléter dans le contexte Ps. 131 (15-16). En langage biblique, il devient l'attribut du quotidien chrétien, le pain de la souffrance de chaque jour, le symbole du support spirituel offert par le mot de Dieu, exprimé aussi dans les versets 1 Ps. 26, 8 Ps. 27, 1 Ps 22, 25 Ps 36. Celui-ci met en évidence la correspondance entre la manne de l'exode et la multiplication des pains, en tant que prologue du mystère eucharistique. Les multiples options d'interprétation sont déterminées par la signification du terme de transsubstance du corps de Christ dans le dogme occidental, et implicitement l'association avec le terme μετουσία, tout comme dans la valeur de corpus Christi attribuée par la théologie orientale – dans ce cas, l'association dogmatique étant faite avec le terme ὁμοουσία.

Dans les inscriptions chrétiennes des V-e – VI-2 siècles, de la province Schyntia on rencontre aussi les noms: πίστοι et δούλοι, qui définissent les rapports entre les membres de la communauté chrétienne, ou entre ceux-ci et le plan divin. Ils ont leurs synonymes dans les noms ἀδελφός (avec le sens de ton prochain), μάρτυς, au niveau supérieur des relations de l'ecclésiia chrétienne, ainsi que dans les termes ἑταῖρος πλησίον employés par les auteurs grecs de la Septuaginta désignant le citoyen de l'oikoumène chrétienne, l'aspirant à la citoyenneté divine.

38 E. Munteanu, op. cit., 234, Matei, 11:16, 20:13, Luca 01:29, Ioan, 4:5 etc.

39 II Cor 13:14.

40 Rm. 15:26, II Cor, 8:4, 9:13.

41 II Cor.8:23.